

OSV

ZÁSOBNÍK METOD POUŽÍVANÝCH V OSV

Michal Dubec

Tato publikace byla vytvořena v rámci projektu „Zavádění osobnostní a sociální výchovy do školních vzdělávacích programů základních škol a nižších stupňů osmiletých gymnázií v Praze“. Projekt je financován Evropským sociálním fondem, státním rozpočtem České republiky a rozpočtem hlavního města Prahy.

Mgr. Michal Dubec

ZÁSOBNÍK METOD POUŽÍVANÝCH V OSV

Vydalo občanské sdružení Projekt Odyssea
Katusická 712, 197 00, Praha 9
www.odyssea.cz

Počet stran: 51
Vydání 1., 2007

Obrázek na obálce: © Mgr. Anna Pekárková
© Projekt Odyssea, 2007

ISBN 978-80-87145-02-9

OBSAH

Jak používat metody v OSV?	str. 4	Zásady pro práci s metodami OSV.
<i>Jednotlivé metody</i>		<i>Stručná charakteristika</i>
Zcitlivění na téma a cíl	str. 5	Žáci si propojí učivo se svými dosavadními zkušenostmi. Získají chuť zabývat se daným tématem a rozvíjet konkrétní dovednost.
Reflexe	str. 9	Žáci zpracují svoji zkušenost tím, že ji pojmenují, případně z ní vyvodí závěry pro svoji další činnost a pro svůj život.
Hraní rolí	str. 13	Žáci si zkusí různé způsoby chování v řadě modelových situací.
Úkolové situace 1. Kooperativní úkoly 2. Úkoly s překážkou, nebo handicapem	str. 16	Žáci aktivně řeší úkoly náročné na vybrané osobnostní, sociální či morální dovednosti.
Myšlenková mapa 1. „klasické provedení“ 2. s použitím lístečků	str. 19	Žáci si znázorní (uspořádají) myšlenky a poznatky k nějakému tématu.
Brainstorming	str. 24	Žáci dají dohromady co nejvíce nápadů na řešení nějakého problému, a potom si z nich vyberou.
Řeka	str. 31	Žáci diskutují o svých myšlenkách a postojích k vybranému tématu. Postupně zformulují společná stanoviska, která vyhovují všem (dojdou ke konsensu).
Burza vzájemné pomoci	str. 35	Žáci žádají druhé o pomoc. Současně nabízejí pomoc ostatním podle aktuální poptávky.
Volné psaní	str. 38	Žáci si vybaví souvislosti mezi probíraným tématem a svou zkušeností, nebo vyjádří svůj názor na nějaké téma, popř. shrnou svými slovy, co se dozvěděli nového.

Myslím si, že ano, myslím si, že ne	str. 41	Žáci diskutují o svých zcela odlišných stanoviscích k vybraným problémům. Přitom nepopírají, jak se na věci dívají ostatní.
Divadlo fórum	str. 46	Žáci si formou improvizovaného divadla vyzkoušejí řešení problematických situací, do kterých se dostávají.
Literatura	str. 50	Přehled použité a doporučené literatury.

JAK POUŽÍVAT METODY V OSV?

Představujeme Vám metody, které můžeme používat při výuce běžných školních předmětů. Nejedná se o herní aktivity. Jde o metody, které nezávisle na typu předmětu zapojují žáky aktivně do činnosti a umožňují reflektovat osobnostní, sociální či morální témata.

Pokud chceme tyto metody používat k osobnostní a sociální výchově, musíme důsledně dodržovat:

- Čtyři metodické principy OSV (OSV praktická, provázející, zacílená...).
- Didaktický cyklus C-M-I-A-R-E.
- Pravidla psychické bezpečnosti v OSV.

Velmi se proto přimlouváme, abyste si před studiem Zásobníku metod pečlivě prostudovali příslušné kapitoly v úvodní příručce *Jak na osobnostní a sociální výchovu?* Text je volně přístupný na www.odyssea.cz v sekci *Metodiky OSV*. Bez těchto znalostí sice můžeme většinu následujících metod používat v běžném vyučování, nikoli však k účinné (a bezpečné) osobnostní a sociální výchově.

V Zásobníku neuvádíme systematický přehled metod OSV. Metody jsme vybrali a upravili s tím záměrem, aby byly použitelné v běžné výuce nebo v třídnických hodinách.

Další důležité metody OSV založené na zážitku a vlastním chování žáků v učebních situacích jsou popsány v Lekcích OSV, Kurzech OSV a v Přípravách na vyučování.

ZCITLIVĚNÍ NA TÉMA A CÍL

Stručná charakteristika této metody:

- Žáci si dají do souvislostí probíranou látku s vlastním životem.
- Žáci předem získají celkovou představu o tom, čím se budou zabývat.
- Žáci se zamyslí nad smyslem toho, čím se budou zabývat.
- Žáci dostanou chuť se daným tématem zabývat.

Počet žáků:

- 1 – 30

K jakému účelu je možné tuto metodu použít:

- Při otevírání jakéhokoliv nového tématu, v jakémkoli předmětu.
- Při mluvení o čemkoliv v jakémkoliv předmětu.

Časový rozsah metody:

- Zcitlivění je možné věnovat několik minut.

Pomůcky nutné k realizaci této metody:

- Papír A4 pro každého žáka, či skupinu žáků. V případě tvorby skupinových myšlenkových map se osvědčily papíry většího formátu.

Literatura k této metodě:

- Žák, P. (2004). *Kreativita a její rozvoj*. Brno, Computer Press.

Popis metody:

Způsobů, jak umožnit žákům, aby si dali do souvislosti probíranou látku s vlastním životem, je několik. Níže uvádíme některé z nich.

- **Jaké s tím mám zkušenosti?**

Žákům je představeno téma, kterým se budeme společně zabývat. Poté jsou jim pokládány některé z následujících otázek, jejichž cílem je umožnit žákům propojit si téma s vlastními zkušenostmi, nebo zájmy.

- Kde se ve svém životě s tímto tématem setkávám?
- Co by mne o tomto tématu případně zajímalo vědět?
- K čemu by mi mohlo být, kdybych se o tomto tématu dozvěděl něco, co ještě nevím?
- Pokud se s daným tématem ve svém životě nesetkávám, existuje něco podobného (příbuzného), s čím mám zkušenost? Pokud ano, co to je?
- Jak by se dalo toto téma propojit s něčím, co mě zajímá? Například: Jak by bylo možné propojit můj zájem o fotbal s počítáním zlomků?

- **Sbírka toho, co víme**

Práci s novým tématem je možné zahájit tak, že nejprve vyzveme žáky k tomu, aby dali dohromady, co už o tomto tématu vědí. Dá se postupovat například tak, že každý má ve vymezeném čase (například 1 minutě) napsat co nejvíce věcí, které ho k danému tématu napadnou. Dále může každý, kdo chce, sdělit jeden ze svých nápadů, který pokládá za nejzajímavější (vzhledem k tématu nejpodstatnější). Tyto nápady může učitel sepisovat na tabuli. Sbírku nápadů je možné dále využít jako první krok tvorby myšlenkové mapy (viz. dále).

- **Představení látky jako problému**

Látka je žákům představena jako problém. Například takto: Kdo z nás má někde „uložený“ nějaké informace, o které by nechtěl přijít? Jaké informace to jsou? (Telefonní čísla, adresy kamarádů z tábora, dokument v počítači, ...). Představte si, že nemáme papír, ani tužku, ani počítač nebo fotografický aparát a potřebujeme nějak tyto informace uložit. Jak byste to udělali?

- **Scénka**

Učitel předehraje žákům krátkou scénku, která ilustruje to, čím se budou společně zabývat. Úkolem žáků je potom popsat, co viděli, případně sdělit, jaké zkušenosti mají s tím, co viděli, ve svém životě. Pokud se chce zabývat například tím, co je dobré dělat, když někoho o něco žádám, může obejít několik žáků a různými způsoby je o něco požádat. Úkolem žáků je potom popsat, čím se jednotlivé způsoby lišily, který jim připadal nejvíce efektivní a proč, jaké zkušenosti mají s tím, když někoho o něco žádají, nebo když je někdo o něco žádá.

- **Provokace**

Učitel žákům oznámí něco, o čem předpokládá, že s tím žáci nebudou souhlasit. Například: „Setkal jsem se s názorem, že žáci našich základních škol neznají základní informace o státě, ve kterém žijí. Nevědí, se kterými zeměmi sousedí. Nevědí, kde leží které hory a kde jsou zajímavé hrady či zámky. Když k nám potom někdo přijede, neumějí pro něj naplánovat cestu podle toho, jestli se zajímá spíše o památky, nebo o přírodu. Co vy na to? Zvládli byste takovou cestu naplánovat?”

- **Myšlenková mapa**

Práci s novým tématem je možné zahájit tak, že necháme žáky na dané téma vytvořit myšlenkovou mapu. Tuto mapu můžeme zadat buďto jako skupinovou, nebo jako individuální práci. Při tvorbě myšlenkové mapy můžeme začít technikou Sbirka toho, co už víme (nápady k jednotlivým větvím potom vybíráme z předem vytvořeného seznamu).

Tvorba myšlenkové mapy může vypadat takto:

1. Je stanoveno téma, ke kterému se bude mapa tvořit.
2. Toto téma si každý žák (skupina žáků) napíše (nakreslí) do středu čistého papíru.
3. Od tohoto středu si namalujeme několik (různobarevných) čar (větví).
4. Ke koncům čar začneme psát (kreslit) nápady, nápady podobného typu vždy k jedné čáře.
5. Jednotlivé větve se mohou dále rozpadat.

Podrobnější popis této metody viz. Myšlenková mapa.

- **Kdybychom to neměli ...**

Žákům je představeno téma, kterým se budeme společně zabývat. Poté jsou jim pokládány některé z následujících otázek, jejichž cílem je stimulovat přemýšlení žáků o daném tématu a o tom, jaký může mít pro ně smysl se jím zabývat.

- Jaké by to pro nás mělo důsledky, kdyby lidé o této věci (dovednosti) nic nevěděli?
- Co by se našem životě změnilo, kdyby lidé o této věci (dovednosti) nic nevěděli?
- Co by se v našem životě změnilo, kdybychom my o této věci (dovednosti) nic nevěděli?
- Představme si, že nad touto věcí nikdo nikdy nepřemýšlel. Co všechno kolem nás by nejspíš neexistovalo, kdyby tomu skutečně tak bylo?
- Představme si, že žijeme před 500 lety. Jak si může lišit naše dnešní poznání o této věci, od poznání lidí před 500 lety?

- **V příštích letech ...**

Žákům je představeno téma, kterým se budeme společně zabývat. Poté jsou jim pokládány některé z následujících otázek, jejichž cílem je stimulovat přemýšlení žáků o daném tématu a o tom, jaký může mít pro ně smysl se jím zabývat.

Tématem, kterým se budeme zabývat, už se zabývala řada lidí před námi. Tito lidé přišli na spoustu zajímavých věcí, o kterých si můžeme něco říct. Představme si nyní, k čemu všemu by bylo možné použít znalosti o této věci, které zatím ještě nikdo nemá?

- Do kterých činností člověka by se mohla nová zjištění o našem tématu promítnout?
- Jaké poznatky o našem tématu by mohli mít lidé za sto let?
- Jaké vynálezy, na základě jakých zjištění o našem tématu by mohly vzniknout?

REFLEXE – PRAKTICKÉ TIPY

Díky reflexi si žáci z prožitých aktivit odnášejí obohacenou (vědomě zpracovanou) zkušenost uplatnitelnou v dalším učení a v životě. Reflexe urychluje a prohlubuje sociální učení, a proto je základní metodou osobnostní a sociální výchovy.

Důležitým úkolem učitele je zapojit do reflexe pokud možno co nejvíce žáků, co nejintenzivnějším způsobem. Abychom během reflexe udrželi pozornost a motivaci žáků, je vhodné kombinovat různé techniky reflexe. Následující seznam technik může učitelům sloužit jako inspirace.

Učitel má během reflexe provázející roli, tj. klade otázky a nehodnotí. Na závěr mohou žáci spolu s ním dojít k tomu, co si z řečeného mohou odnést do svého běžného, každodenního života.

Stručná charakteristika této metody:

- Žáci popisují svoji zkušenost z toho, co prožili.
- Žáci formulují, co by příště v situaci podobné té, kterou právě prožili, udělali stejně, respektive jinak.
- Žáci formulují, co si z prožité aktivity odnášejí do života.

Počet žáků:

- 1 – 30

K jakému účelu je možné tuto metodu použít:

- Po jakékoli aktivitě, kterou jsme zařadili do výuky.
- V jakékoli situaci, kdy se ve třídě stane něco, co si zasluhuje pozornost (konflikt, velký úspěch, velký neúspěch, ...).
- V jakékoli chvíli, kdy chceme, aby žáci popsali svoji zkušenost z něčeho, co prožili.

Časový rozsah metody:

- Délka reflexe je závislá na metodě, kterou použijeme, a cíli, ke kterému chceme reflexi dovést. Reflexe může trvat od několika desítek vteřin (různé druhy škál) až po několik desítek minut (některé typy mluvených a psaných reflexí).

Pomůcky nutné k realizaci této metody:

- Pomůcky jsou závislé na typu reflexe, který si vyberete. U zde uvedených typů reflexe jsou pomůcky nutné jen pro některé ze psaných reflexí a pro reflexe uvedené pod odrážkou: „další typy reflexe“.

Literatura k této metodě:

- Diplomová práce Jakuba Švece přístupná na katedře Pedagogiky FF UK. Celetná 8, Praha 1, případně na www.odyssea.cz v sekci metodiky OSV.
- Valenta, J. (2006). Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi. Kladno, AISIS

Mluvená reflexe

- Jeden konkrétní žák odpovídá na otázku.
- Žáci se nad otázkou pobaví ve dvojicích a formulují závěr, který potom prezentují.
- Skupina žáků formuluje odpověď na otázku, kterou potom prezentuje.
- Skupina žáků vybere jeden klíčový okamžik, ve kterém jim např. spolupráce nejlépe/nejméně fungovala, a zkusí zformulovat, čím to bylo.
- Je uspořádán „banket“, na kterém žáci chodí, potkávají se a navzájem si sdělují odpovědi na reflektující otázku (tuto variantu lze zpestřit například tím, že se chodí podle 5 rychlostí, nebo podle stylu - banket novinářů, vojáků, hasičů, baletáků ...).
- Jedním slovem – žáci mají za úkol shrnout své pocity a myšlenky vázané k prožitě aktivitě do jednoho slova / věty, a tu potom říct. Kdo má chuť, může vysvětlit, proč vybral zrovna toto slovo (větu) .

Psaná reflexe

- Každý žák odpoví na reflektující otázku písemně.
- Nedokončená věta - „Když se zamyslím nad spoluprací v naší skupině, napadá mě ...“
- Volné psaní – Nyní budeme jednu minutu všichni psát cokoli, co nás napadne jako odpověď na otázku: Co z toho, co jsme nyní během naší spolupráce ve skupině dělali, bychom doporučili lidem, kteří se snaží na něčem spolupracovat? Tužka se nesmí zvednout z papíru dříve než za jednu minutu.
- Vyplnění krátkého dotazníku
 - Co nám během spolupráce fungovalo:
 - Co bychom příště dělali jinak:
 - Jedna věc, na kterou se příště, až budu spolupracovat ve skupině, zaměřím:
- Psaní na post-ity, které se přilepí.
Na tabuli /velkých papírech/ je napsáno například: Co nám nyní během spolupráce fungovalo:
Co bychom příště udělali jinak: Pro mne je při spolupráci nejdůležitější, aby
Žáci dostanou post-ity a každý může ke kterékoliv z kategorií nalepit svůj vyplněný post-it.
- Interview – žáci chodí po třídě s papírem, na kterém je napsaná reflektující otázka/y, a zpovídají ostatní (tuto variantu lze zpestřit například tím, že se chodí podle 5 rychlostí nebo podle stylu - banket novinářů, vojáků, hasičů, baletáků ...)
- Burza otázek – žáci mají za úkol vymyslet sami reflektující otázku. Cílem otázky je mapovat dovednost, na kterou byla daná aktivita zaměřena. Poté, co každý nějakou otázku vymyslí, vyrazí zjistit odpovědi od spolužáků (tuto variantu lze zpestřit například tím, že se chodí podle 5 rychlostí nebo podle stylu - banket novinářů, vojáků, hasičů, baletáků ...)

- Vytvoření reportáže – žáci sami (ve skupinách) vytvoří reportáž, například o spolupráci v jejich skupině. Reportáž by měla být krátká, svižná.

Výhodou psaných reflexí může být snazší překonání případného ostychu a zapojení všech žáků najednou.

Škály

Škála je metoda, kde můžeme pomocí stupnice vyjádřit míru nějakého jevu - v OSV například našeho pocitu, postoje, názoru apod. Příklad otázky vhodné pro škálu: „Vyjádřete, jak jste spokojeni s tím, jak se vám dařilo spolupracovat ve skupině?“ Většina škál umožňuje zapojení všech žáků najednou.

Druhy škál:

- Škála pomocí polohy předpažené ruky.
- Škála pomocí počtu zdvižených prstů ruky.
- Škála pomocí polohy těla - dřep, pokrčené tělo, stoj, stoj na špičkách.
- Škála pomocí zabírání prostoru tělem - od klubička po roztažené ruce i nohy.
- Škála pomocí úsměvů - úsměv až mračení se.
- Škála pomocí zaujetí místa ve třídě – podle míry souhlasu/nesouhlasu s otázkou si žáci stoupnou do prostoru blíže nebo dále, například od zdi.
- Škála pomocí ticha/hluku – žáci se podle míry souhlasu/nesouhlasu s odpovědí na otázku snaží vytvořit co největší ticho/hluk.
- Škála pomocí smajlíků (mračoun, neutrální a usměvavý) – úkolem žáků je se po aktivitě přiřadit k jednomu z nich
- Škála pomocí bodů – žáci si mají dát počet bodů od 1 do 10 podle toho, jak se jim například spolupracovalo, a ukázat je na prstech.

U některých typů škál je někdy dobré vyzvat žáky, aby si rozmysleli odpověď a škálu potom ukázali se zavřenýma očima. Dá se tak předejít napodobování odpovědí spolužáků. Rovněž může být efektivní ptát se i těch žáků, kteří ukazují, že jim daná věc nedělala problémy. Zde je možné použít například otázky: Co ti fungovalo? Co z toho, co jsi dělal, bys doporučil ostatním? Co se mělo stát (Co ti chybělo), abys místo 6 prstů zvedl všech deset?

Další typy reflexe

- Malování obrázku například na téma: „naše spolupráce“, nebo „moje hodnoty“ ...
- Živé obrazy – žáci vytvoří (sami nebo ve skupinách) sochy na téma například: naše spolupráce.
- Dávání si „bodláků“ (např. kartičky s bodlákem) za věci, které mi vadily, a „růže“ (např. kartičky s růží) za věci, které mi udělaly radost, například během spolupráce. Kartičky se předávají konkrétním lidem spolu s ústním komentářem – sociální zpětnou vazbou (viz Lekce OSV 8.4).

Zde je nutné ošetřit situace tak, aby výroky měly skutečně formu sociálních zpětných vazeb (formulace za já „potěšilo mne, že jsi se mne zeptal, jestli mám nějaký nápad“), nikoliv hodnocení (ty jsi se choval agresivně).

Projektivní techniky mohou usnadňovat vyjadřování těm žákům, kteří běžně příliš nemluví. Na druhé straně mohou vyvolávat obavy u těch žáků, kteří si o sobě myslí, že například nejsou příliš výtvarně zdatní.

Několik poznámek k reflexi::

- Jednotlivé typy reflexe je vhodné kombinovat. Lze začít například některou ze škál, a potom přejít na mluvenou reflexi, ve které se učitel zeptá několika žáků.
- Z hlediska času se ukazuje jako výhodné používat ty metody reflexe, které najednou zapojí všechny žáky.
- Pokud je cílem aktivity rozvoj určité osobnostní, sociální či morální dovednosti žáků, je účinnost reflexe přímo úměrná tomu, kolik témat během ní otevřeme – čím více témat, tím nižší účinnost. Tedy chceme-li rozvíjet u žáků například dovednost kultivovaně projevovat svůj nesouhlas, je užitečné se v reflexi ptát pouze na otázky spojené s tímto tématem. Jakékoli jiné otázky mohou odvádět pozornost a tříštit tak efekt reflexe. Z tohoto důvodu doporučujeme si otázky připravit (písemně) předem.
- Pokud je záměrem reflexe rozvoj jedné určité dovednosti (například používání kolečka nápadů při skupinové práci), je možné předem v instrukci aktivity žáky na vnímání této věci zcitlivět (tato aktivita bude zaměřena zejména na to, jak efektivně umíme při skupinové práci pracovat s nápady. Co vás napadá, že je dobré dělat, aby se nápady skutečně efektivně využívaly?). Při zahájení reflexe je potom možné předem omezit možné varianty odpovědí na otázky tím, že se učitel znovu odkáže na předem představený cíl („Nyní se budeme bavit o tom, jak se během aktivity dařilo pracovat nápady“).

HRANÍ ROLÍ

Stručná charakteristika této metody:

- Žáci si vyzkoušejí různé způsoby jednání v řadě situací.
- Žáci si na základě prožitých modelových situací zformulují praktická doporučení pro řešení těchto situací v reálných podmínkách.
- Žáci „experimentují“ se svým jednáním v modelových situacích a jsou vedeni k vlastní reflexi tohoto jednání. Dále mohou získávat od ostatních spolužáků či učitele informace o tom, jak na ně dané jednání působí.

Počet žáků:

- Počet žáků pro použití této metody není nijak omezen.

K jakému účelu je možné tuto metodu použít:

- Chceme žáky naučit efektivně řešit některé typy situací (porušování třídních pravidel, konflikty, odmítání drog, ...).
- Chceme zajistit, aby žáci mohli v bezpečném prostředí zkusit různé způsoby řešení situací, do kterých se dostávají.
- Chceme u žáků cíleně rozvíjet vybrané dovednosti, například: rozpoznávání manipulace a reagování na manipulaci v komunikaci, odmítání, moderování diskuse, konstruktivní řešení konfliktů, ...
- Chceme nechat žáky „odreagovat“ vnitřní napětí vzniklé z různých situací (například konfliktů), do kterých se dostali.
- Chceme žáky stimulovat k tomu, aby se zabývali nějakým tématem.

Konkrétní příklady použití této metody:

Trénink chování použitelného v jakékoli situaci, například:

- Já se s někým hádám a přitom chci věc konstruktivně vyřešit.
- Já jdu někomu říci něco nepříjemného.
- Já chci někomu sdělit, že mi vadí něco, co dělá.
- Někdo porušuje společně dohodnutá pravidla a já na to chci reagovat.
- Někdo mi nabízí drogy.
- Někdo kritizuje něco, co mám rád.

Časový rozsah metody:

- Realizace této metody může zabrat čas od cca 10 minut do několika desítek minut. Záleží na tom, jaký cíl chceme touto metodou naplnit a kterou z jejich forem si zvolíme.

Pomůcky nutné k realizaci této metody:

- K realizaci této metody nejsou potřeba žádné pomůcky.

Literatura k této metodě:

- Disman, M. (1976). *Receptář dramatické výchovy*. Praha, SPN
- Machková, E. (1993). *Metodika dramatické výchovy*. Praha, IPOS
- Machková, E. (1991). *Drama v anglické škole*. Praha, Artama
- Valenta, J. (1999). *Kapitoly z teorie výchovné dramatiky*. Praha, ISV.
- Valenta, J. (1999). *Dramatická výchova a sociálně psychologický výcvik (srovnání systémů)*. Praha, ISV.
- Way, B. (1996). *Rozvoj osobnosti dramatickou improvizací*. Praha, ISV.

Hovoříme-li zde o hraní rolí, nejde nám o umělecké ztvárnění. Role je zde používána jako metoda, která žákům umožňuje prožít různé situace a případně z nich vyvodit závěry použitelné v běžném životě.

Hraní rolí je možné ve škole využívat několika způsoby:

Učitel v roli

Tento způsob hraní rolí je použitelný například, když chceme žáky „naladit“ na téma, kterým se budeme společně zabývat. Tématem, kterým se zabýváme, je třeba: jak nekonfliktně říkat druhým lidem, co se nám nelíbí na jejich chování. Učitel může nejprve v roli spolužáka obejít několik žáků a použít různé způsoby tohoto sdělení. Dále případně vyzve žáky k tomu, aby sdělili, který způsob se jim líbil/nelíbil a proč?

Další možností je hrát žákům partnera v krátkých scénkách. Učitel má možnost jemně reagovat na jednotlivé „způsoby“ jednání, které žák (žáci) během scénky použije (použijí). Opět se zde nabízí společný rozbor takto předvedených situací.

Žáci v roli

Chceme-li u žáků cíleně rozvíjet sociální dovednosti, je hraní rolí velmi účinnou metodou. Žáci si díky ní mohou „nanečisto“ vyzkoušet různé způsoby jednání a získat informace o tom, jak toto jednání působí na ostatní.

Velmi se nám osvědčily krátké scénky ve dvojicích, případně trojicích žáků. Takto malé skupiny dostanou za úkol sehrát rychlou scénku na jakémkoliv téma (konkrétní možnosti viz odrážka: „K jakému účelu je možné tuto metodu použít“). Třetí žák může rovněž hrát, nebo mít roli pozorovatele, který si dělá poznámky pro následný krátký rozbor.

Během rozboru s cílem poukázat na účinné způsoby řešení dané situace mohou padnout například následující otázky:

- Jak jste spokojeni s tím, jak jste danou situaci zvládli?
- Co se vám na předvedené scéně líbilo a proč?
- Co se vám na předvedené scéně nelíbilo a proč?
- Co byste příště udělali jinak a jak?
- Změnil nějak předvedený způsob řešení situace váš náhled na to, jak tyto situace řešit? Pokud ano, jak?
- Napadá vás nějaké konkrétní doporučení pro řešení podobných situací?

Osvědčenou aktivitou využívající princip dramatizace jsou **Sochy**. Existuje mnoho variant této aktivity. V jedné variantě na povel daný učitelem (např. tlesknutí) žáci ztvárňují pomocí vlastního těla různé emoce: radost, vztek, strach Cílem aktivity v této podobě je přemýšlet o svých emocích a o tom, jak na ně reagujeme svým tělem.

Ve druhé variantě žáci dostanou od učitele zadání „Vytvořte ze svých těl sochu na téma Na přípravu máte 5 minut. Po časovém limitu na přípravu postupně vyzýváme jednotlivé skupiny, aby nám svou sochu předvedly. Odpočítáváme 3, 2, 1, Socha! Žáci zaujmou postavení sochy. Ostatní se mohou snažit uhádnout, o jaké téma se jedná. Nebo mohou popisovat, jak na ně socha působí.

Témata zadání mohou vycházet z OSV, například:

- Kamarádství
- Konflikt
- Spravedlnost
- Naše třída

Sochy mohou nastartovat diskusi nebo další práci s daným tématem.

Důležitou kategorií rolových her pro OSV představují tzv. **Simulační hry**, ve kterých žáci jednají autenticky sami za sebe v rámci fiktivní situace.

Příklady simulačních her:

- Situace, kdy mají žáci v roli rozhodnout, jak by naložili s rozpočtem své obce, čemu by dali priority apod.
- Situace, kdy mají žáci uspořádat podle důležitosti seznam pomůcek, které by jim co nejlépe pomohly přežít v náročných přírodních podmínkách fiktivní horolezecké výpravy.
- Pád letadla – žáci plní různě náročné úkoly během návratu z divočiny do civilizace po fiktivním ztroskotání letadla.

Význam simulačních her pro OSV spočívá v jejich podobnosti reálným situacím.

ÚKOLOVÉ SITUACE

Jedná se o učební situace, ve kterých jsou žáci postaveni před řešení nějakého problému (úkolů). Zvládnutí těchto situací je podmíněno používáním některých dovedností (práce v týmu, sebeovládání, ...). Tyto situace jsou tedy cíleně upraveny tak, aby sledovaly cíl, kterým je rozvoj vybraných dovedností. Náměty pro situace obsahuje doporučená literatura v závěru dokumentu.

Jak pracovat s úkolovými situacemi v OSV

Aby situace skutečně fungovaly, tedy aby se při nich efektivně rozvíjely dovednosti žáků, je třeba mít jasně definovaný cíl v oblasti rozvíjených dovedností. Použijeme-li tedy v OSV nějakou aktivitu (úkolovou hru), měli bychom mít konkrétně definovaný cíl. Tedy například nerozvíjíme u žáků „komunikaci“, ale schopnost kultivovaně projevovat svůj nesouhlas. V tomto způsobu definování cílů je založena účinnost fungování her (úkolových situací).

Prakticky totiž žáci při plnění většiny kooperativních úkolových situací komunikují. Chceme-li ale účinně rozvíjet dovednosti, musíme si vybrat jen nepatrný zlomek z celého balíku komunikace, do kterého patří například:

- Kultivované projevování nesouhlasu
- Rozlišování projevů respektující a nerespektující komunikace
- Odmítání manipulace
- Práce s neverbální komunikací
- Asertivní dovednosti
- Prezentování
- Moderování diskuse

Pro zvládnutí jedné úkolové situace, při které žáci spolupracují ve skupinách, mohou být potřebné všechny výše jmenované dovednosti. Abychom je ale dokázali rozvíjet, zaměříme se vždy pouze na jednu z nich. Jde o to, že ke každé z nich se váží nějaká praktická doporučení (jak efektivně prezentovat, jak moderovat diskusi, ...)

Po aktivitě následuje reflexe, ve které si žáci z prožitých aktivit odnášejí obohacenou (vědomě zpracovanou) zkušenost uplatnitelnou v dalším učení a v životě.

Kooperativní úkoly

Obecně se jedná o úkoly, při jejichž plnění žáci spolupracují. Z hlediska rozvoje dovedností žáků v oblasti spolupráce jsou efektivní zejména úkoly s pozitivní vzájemnou závislostí žáků.

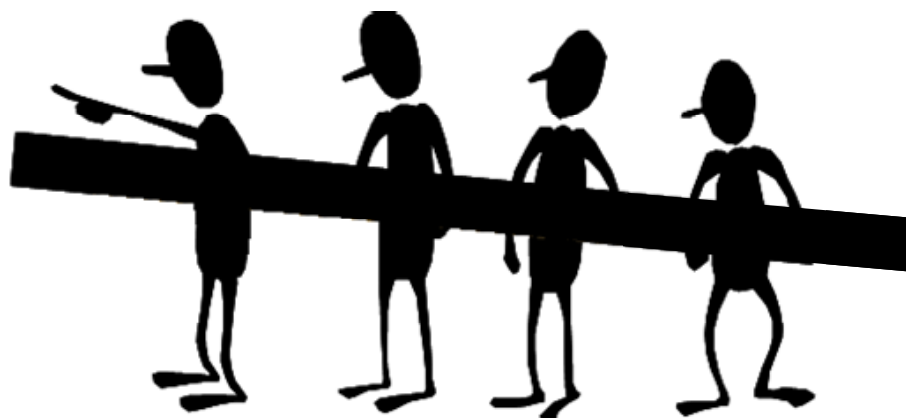
Tyto úkoly vycházejí z modelu kooperativního učení. Jedná se o úkoly, které jsou zvládnutelné pouze tehdy, když je dosažení cíle jednotlivého žáka přímo vázané na dosažení cíle ostatních žáků, se kterými spolupracuje¹. Tímto způsobem se dosahuje pozitivní vzájemné závislosti jednotlivých členů skupiny, která daný úkol plní.

Pozitivní vzájemné závislosti lze dosahovat především dvěma způsoby:

Rozdělením informačních zdrojů – každý člen skupiny má přístup ke zdroji, který poskytuje pouze část informací nutných pro zvládnutí úkolu. Po jejich načerpání je tedy nutné, aby se skupina sešla a dala společně jednotlivé části informací dohromady.

Prakticky vypadá rozdělení informačních zdrojů například tak, že pro zvládnutí úkolu jsou nutné informace ze čtyř zdrojů. Tyto zdroje (knihy, ofocené stránky, počítač, ...) se nacházejí v rozích třídy. Při zadávání úkolu vždy žáky jedné skupiny rozdělíme tak, že každý z nich má přístup pouze do jednoho z rohů.

Rozdělením rolí – každý člen skupiny má přesně vymezenou roli. Všechny role jsou nutné pro zvládnutí úkolu. Zadání úkolu potom vypadá tak, že žáky každé skupiny rozdělíme podle těchto rolí. Role vždy vychází z povahy úkolu. Mají-li žáci například ve skupinách zjistit co nejvíc informací o koni, mohou role vypadat takto: 1) zapisovač; 2) ten, kdo bude získávat informace; 3) ten, kdo bude rozšiřovat získané informace pomocí naučného slovníku. Role často vznikají ve skupinách žáků spontánně. Po seznáání s povahou úkolu si členové skupin sami potřebné role rozdělí.

¹ Volně dle: Kasíková, H. (1997).

Úkoly s překážkou, nebo handicapem

Jde o úkoly, které mohou být buďto skupinové, nebo individuální. Patří sem i některé z výše popisovaných kooperativních úkolů. Smyslem tohoto typu úkolů v OSV je opět rozvoj dovedností žáků.

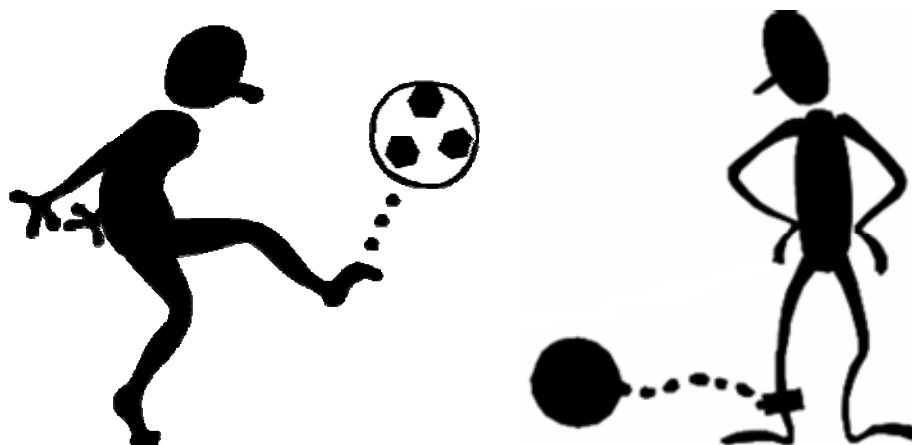
Příklady překážek a handicapů:

- Ve skupině se nesmí mluvit.
- Někteří členové skupiny mají zavázané oči.
- Skupiny dostanou omezené materiální vybavení.
- Skupiny dostanou na úkol náročný časový limit.

Úkolové situace uměle upravujeme tak, aby kladly nároky přesně na tu dovednost, kterou chceme rozvíjet. Například ve známé aktivitě: „Dům a pes“ mají dva žáci, kteří současně drží jenu tužku nakreslit bez mluvení dům a psa. Tato situace klade zvýšené nároky na sebeovládání žáků. Pedagogickým přínosem této konkrétní situace je to, že žáci prožijí situaci, která je na sebeovládání náročná.

Chceme-li podpořit sociální učení, měla by po takové aktivitě proběhnout reflexe. Verbalizací prožitků spojených s absolvováním aktivity a následným přemýšlením o vlastním chování a o chování druhých lidí můžeme dospět až k tomu, že si zformulujeme praktické doporučení pro zvládání podobných situací v reálném životě.

V našem příkladě je tak například možné dojít k praktickému doporučení pro situace nepochopení s druhými (v popisované aktivitě je to chvíle, kdy začneme kreslit dům společně jednou tužkou a jeden z nás vede čáru, jako by to bylo okno a druhý jako by šlo o střechu). Doporučení, která si žáci v reflexi sami zformulují, potom vypadá například takto: Ve chvílích, kdy někdo druhý chce něco jiného než já, je efektivní nejprve dát druhému prostor pro to, aby vyjádřil, co přesně chce. Často se totiž bráníme věcem z důvodu nepochopení, přestože se shodují s našimi záměry (v našem modelovém příkladě to bylo nakreslení domu a psa). Pokud si k takovému doporučení dojdou během reflexe (viz předchozí metoda) sami žáci, spočívá jeho cena právě v tom, že jim ho nikdo nesdělil, ale oni na vlastní kůži zažili jeho funkčnost v praxi.

MYŠLENKOVÁ MAPA

Stručná charakteristika této metody:

- Žáci si strukturovaně zapíší (zakreslí) všechny své myšlenky k nějakému tématu.

Počet žáků:

- 1 – 30
- Při tvorbě skupinových myšlenkových map se často pracuje v malých skupinách (3-6 žáků).
- Existuje rovněž varianta, kdy jednu myšlenkovou mapu tvoří celá třída. Žáci jsou jednotlivě vyvoláváni učitelem k tabuli, na kterou se myšlenková mapa tvoří.

K jakému účelu je možné tuto metodu použít:

- Při zjišťování toho, co už žáci vědí o nějakém tématu.
- Při zjišťování toho, co si žáci zapamatovali o nějakém tématu.
- Při sebehodnocení žáků – hodnocení vlastních pokroků v učení (na principu srovnávání myšlenkových map).
- Při tvorbě vlastního životopisu.
- Jako test, ve kterém je myšlenková mapa s úmyslně vynechanými místy.
- Při plánování nějaké akce.
- Jako forma zápisu poznámek k nějakému tématu.

Co tato metoda rozvíjí:

(Níže uvedené odrážky se vztahují k samotné metodě, nikoli k jejímu použití k dalším cílům)

- Žáci uvažují v logických souvislostech, vytvořených vlastními myšlenkovými pochody.
- Žáci popisují postup vlastního uvažování o nějakém tématu.
- Žáci si vyzkoušejí jednu z metod efektivního zapamatování.
- Žáci pracují s informacemi takovou formou, která podporuje jejich obrazovou paměť.

Časový rozsah metody:

- Tvorba individuální či skupinové myšlenkové mapy k jednomu tématu se dá zvládnout během 45 minut.

Pomůcky nutné k realizaci této metody:

- Papír A4 pro každého žáka, či skupinu žáků. V případě tvorby skupinových myšlenkových map se osvědčily papíry většího formátu.

Literatura k této metodě:

- Žák, P. (2004). *Kreativita a její rozvoj*. Brno, Computer Press.
- Kasíková, H. (1997). *Kooperativní učení, kooperativní škola*. Praha, Portál.

Popis metody (jednotlivé kroky):

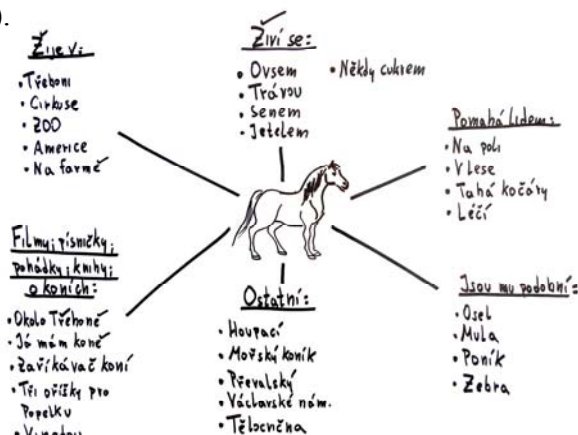
1. **Sdělíme žákům cíl (smysl)**, který sledujeme použitím této metody. Cílem je zapsat si vlastní procesy myšlení k určitému tématu a uspořádat je tak, jak jsou uspořádány v našem mozku.
2. **Žáci dostanou čistý papír**, který bude základem jejich myšlenkové mapy. (Při tvorbě individuálních myšlenkových map dostane papír každý žák, při tvorbě skupinových myšlenkových map dostane papír skupina).
3. **Vybereme problém nebo téma**, které se má zpracovat
4. (Připravíme si několik barevných tužek) – tento krok je možné vypustit, kterými se mohou zapisovat (zakreslovat) podobné nápady.
5. **Žáci namalují do středu papíru obrázek** (piktogram), či napíší slovo vyjadřující dané téma.
6. Od středu papíru **žáci namalují paprskovitě** (různými barvami) **několik silných čar (větví)**.
7. Ke koncům (barevných) čar (větví) **žáci mohou začít psát nápady, kreslit obrázky či jednoduché piktogramy**. (Nápady podobného typu je dobré zaznamenávat ke stejné barvě. Například čím vším se živí kůň).
8. **Zaznamenáváme všechny nápady**, které nás napadnou (nebo je někdo řekne při tvorbě skupinové myšlenkové mapy).
9. **Jednotlivé větve se mohou dále rozpadat**.
10. **Pokud mezi věcmi uvedenými u jednotlivých větví cítíme nějaké další souvislosti, je možné to znázornit například šipkami**.

Poznámka:

- ⇒ Osvědčilo se zavést kategorii: „Ostatní“, či „Jiné“, do kterých je možné zaznamenávat všechny nápady, které neumíme zařadit do jiných kategorií.

Důležitá upozornění pro práci s touto metodou:

- Při tvorbě individuálních i skupinových myšlenkových map platí absolutní zákaz hodnocení jednotlivých nápadů (podobně jako v úvodní fázi brainstormingu).

Myšlenková mapa pomocí lístečků

Příklady použití:

- Zmapování toho, co již žáci vědí o nějakém tématu.
- Zmapování očekávání (případně obav) žáků souvisejících například s vyučovacím předmětem na počátku jeho výuky, nebo s výjezdem mimo školu.
- Zmapování nějakého problému, který chtějí žáci řešit.

Popis metody:

Začneme tím, že určíme problém (téma), kterým se budeme společně zabývat. Ve chvíli, kdy si společně se žáky ujasníme, čím se budeme zabývat, **1. necháme každého z nich promyslet a sepsat, co ho vzhledem k problému (tématu) napadá**. Každá jednotlivá myšlenka se zapíše na nový lísteček.

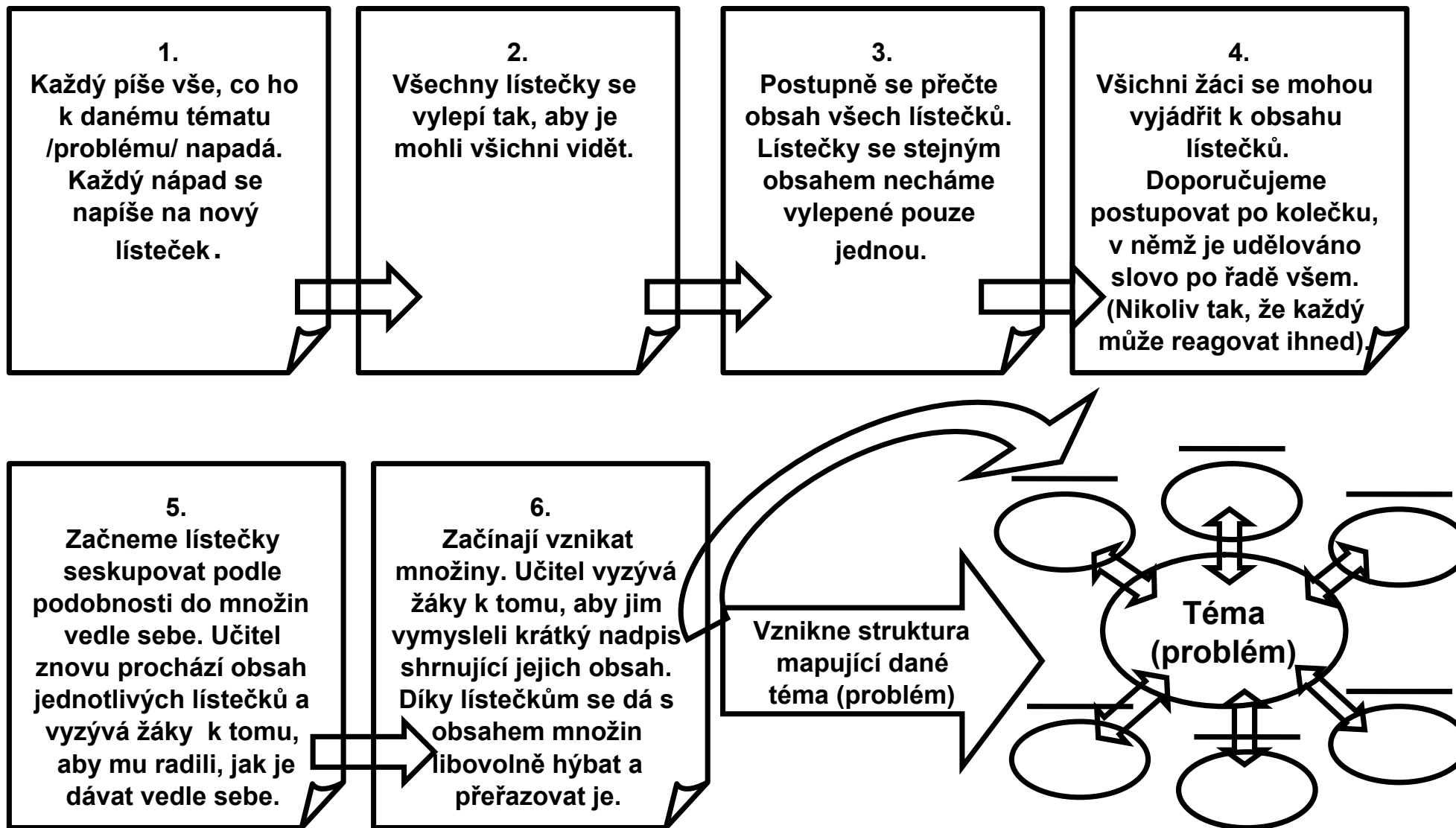
Poté **2. lístečky vybereme a vylepíme** tak, aby na ně všichni viděli.

Dále **3. nahlas čteme jednotlivé lístečky**. Pokud objevíme více lístečků s totožným obsahem, ponecháme vylepený vždy pouze jeden.

Po přečtení obsahu všech lístečků necháme žáky **4. vyjádřit se k jejich obsahu**. Autoři zde mohou sdělit, jak co mysleli. Ostatní mohou pátrat po tom, co jim z obsahu jednotlivých lístečků není jasné. Zde je někdy možné postupovat po kolečku. Tedy určit pořadí, ve kterém se žáci mohou vyjádřit. Toto kolečko, ve kterém každý, kdo chce, může promluvit, se dá několikrát opakovat. Dle naší zkušenosti se tak dá zmenšit riziko popírání vidění světa druhých, kterého se často dopouštíme při bezprostředních reakcích na názory (myšlenky) druhých.

Dalším krokem je **5. seskupování lístečků podle podobnosti**. Učitel se zde žáků ptá, jestli mezi některými lístečky vidí podobnost. Tyto lístečky přelepí vedle sebe.

Po probrání všech lístečků vznikne řada skupin a často i oblast těžko zařaditelných lístečků. Učitel zde **6. vyzve žáky k tomu, aby začali vymýšlet názvy shrnující obsah jednotlivých skupin**. Během vymýšlení názvů může učitel otevřenými otázkami stimulovat přemýšlení žáků o jednotlivých myšlenkách na lístečcích a důvodech jejich zařazení do skupin. Nastává zde přerazování některých lístečků pod jiné názvy (kategorie), případně vymýšlení nových názvů. Nakonec vznikne struktura mapující jednotlivé skupiny daného tématu, včetně konkrétních příkladů. Výhodou této struktury může být to, že vznikla na základě myšlenkové činnosti žáků a obsahuje pouze věci jim známé. Další zabývání se tématem je možné propojovat s touto strukturou, případně ji dále doplňovat.

BRAINSTORMING

a další variace na brainstorming:

Brainstorming je základní kreativní technikou určenou pro řešení nějakého problému.

Existuje několik dalších technik pracujících na podobném principu jako brainstorming. Tyto techniky jsou použitelné například v situacích, ve kterých nehledáme řešení nějakého problému, ale jde nám kupříkladu o zmapování toho, co už žáci vědí o nějakém tématu.

Nejdříve zde popisujeme jednodušší techniky, inspirované brainstormingem.

Sběr dosavadních poznatků:

Jedná se o techniku použitelnou při mapování poznatků, které už žáci vědí o nějakém tématu. Cílem je nechat žáky zveřejnit jejich stávající vědomosti. Na těch je potom možné stavět hlubší poznávání daného tématu. Tato technika se dá použít jako první krok pro tvorbu myšlenkové mapy.

Stručná charakteristika Sběru dosavadních poznatků:

- Žáci zveřejní své dosavadní poznatky o tématu, kterým se chceme zabývat.
- Žáci si propojí probírané téma se svými dosavadními poznatky.
- Žáci si představí možnou strukturu nějakého tématu na základě toho, že popíšou své dosavadní poznatky o tomto tématu.

Sběr asociací:

Jde o techniku použitelnou při mapování všech představ, které se žákům vybaví v souvislosti s nějakým tématem. Cílem je nechat žáky sdělit veškeré asociace založené na tom, s čím vším se jim dané téma spojuje. Tato technika se dá rovněž použít jako první krok pro tvorbu myšlenkové mapy.

Stručná charakteristika Sběru asociací :

- Žáci pojmenují veškeré představy, které mají spojeny s nějakým tématem.
- Žáci si propojí probírané téma se svými asociacemi k tomuto tématu.
- Žáci přemýšlejí o tématu ve spojeních, ve kterých jej mají „uložené“ v mozku.

Brainstorming:

Jde patrně o nejznámější kreativní techniku určenou pro řešení nějakého problému. Na jeho principech je postaveno mnoho další kreativních postupů. Cílem techniky je nejprve zmapovat veškeré nápady na řešení nějakého problému, a potom z nich vybrat jeden nápad, který se později realizuje.

Stručná charakteristika brainstormingu:

- Žáci si vyzkoušejí jednu z metod efektivního řešení problémů.
- Žáci sdělují ve skupině své nápady na řešení nějakého problému. Nápady se nejprve nehodnotí, takže se může uplatnit každý.
- Žáci rozvíjejí navzájem své nápady.
- Žáci uvažují v logických souvislostech, vytvořených vlastními myšlenkovými pochody.
- Žáci se cvičí v nehodnocení nápadů druhých, i když se jim nelíbí.

Počet žáků:

- 1 – 30

K jakému účelu je možné tuto metodu při práci se žáky použít:

Brainstorming je určen ke sběru informací použitelných pro řešení nějakého problému. Pomocí brainstormingu je možné objevit řadu možností řešení jednoho problému a pojmenovat různé aspekty jednotlivých řešení:

- Při řešení problému třídy (Jak zamezit tomu, že nám ze šaten mizí občas věci?)
- Při probírání nové látky, která je žákům představena jako problém. (Představme si, že máme změřit výšku domu, který stojí v ulici, kde bydlíme. Jediné co nemáme, je metr. Jakými všemi způsoby by bylo možné výšku domu změřit?)

Časový rozsah metody:

- Čas trvání jednotlivých technik je přímo závislý na počtu žáků ve skupině a na tom, kolik času jim předem vyhradíme. Ve třídě se 30 žáci mohou jednotlivé techniky trvat od 15 - 45 minut.

Pomůcky nutné k realizaci této metody:

- Papír A4 pro každého žáka, či skupinu žáků. V případě tvorby skupinových myšlenkových map se osvědčily papíry většího formátu.

Literatura k této metodě:

- Žák, P. (2004). *Kreativita a její rozvoj*. Brno, Computer Press.
- Lokšová, I.; Lokša, J. (2003). *Tvořivé vyučování*. Praha, Grada. s.114

Popis metody (jednotlivé kroky):

1. Prvním krokem brainstormingu je obecné vysvětlení jeho pravidel. Jde o to, aby si žáci uměli rámcově představit, co je čeká.

Příklad:

- Budeme dávat společně dohromady své nápady na řešení problému. Technika, kterou k tomu použijeme, se jmenuje brainstorming (bouře mozků). Má dvě od sebe oddělené fáze. Nejprve dáme dohromady soubor nápadů. Dále potom zkusíme z těchto nápadů nějaký vybrat a ten potom zrealizovat.

Poznámka:

2. Druhým krokem brainstormingu je definice problému, který budeme řešit. Osvědčilo se problém formulovat jako otevřenou otázku. Problém by měl vždy obsahovat: 1. subjekt (kdo bude provádět akci) /například: naše třída/; 2. sloveso, které popisuje, co se bude dít /například: pojedeme/; 3. objekt (k čemu bude akce směřována /cíl/) /například: na školní výlet/.

Problémy vhodné k řešení pomocí této techniky mohou vypadat například takto:

- Kam pojedeme na školní výlet?
- Jak zamezíme tomu, že nám ze šaten občas mizejí věci?

Poznámka:

⇒ Problém by měl být vždy definován dostatečně konkrétně. Kritériem konkrétnosti může být to, jestli je otázka zaměřena pouze na jeden, nebo na více problémů. Doporučujeme brainstormingem řešit vždy jen jeden problém. Tedy například: „Jak zamezíme tomu, že nám ze šaten občas mizejí věci?“. Otázka: „Jak to uděláme, aby se ve škole nekradlo?“ je z tohoto pohledu příliš široká, protože v sobě zahrnuje řadu problémů.

3. Dalším krokem brainstormingu je ujasnit si, zda všichni porozuměli otázce. Jde o to, aby všichni přesně věděli, k čemu se mají vztahovat jejich nápady. Tento krok je možné naplnit například tak, že nejprve dáme žákům možnost se na cokoli vzhledem k otázce zeptat a potom si od nich necháme tuto otázku parafrázovat.

Příklad:

„Rád bych, aby někdo svými slovy popsal, jaký problém budeme řešit.“

4. Otázku napíšeme na místo, na kterém ji všichni uvidí.
5. Rozhodneme o tom, jestli brainstorming bude probíhat v celé třídě najednou, nebo ve skupinách. Brainstorming ve skupinách má výhodu

větší míry zapojení každého účastníka. Při brainstormingu ve skupinách je pro efektivní sdílení nápadů vhodná velikost skupiny kolem 6 žáků. Takto vzniklé skupiny by měly sedět kolem jednoho stolu tak, aby jejich členové na sebe navzájem viděli.

6. Každá skupina dostane čistý papír, na jehož horní konec si opíše brainstormingovou otázku. Dále si každá skupina zvolí zapisovatele, který bude sepisovat veškeré nápady, které ve skupině padnou.
7. Vysvětlíme pravidla první části techniky brainstorming. V této první části všichni říkají své nápady. Tyto nápady se zapisují. Je zde **důsledně zakázáno**:
 - Jakkoliv nápady hodnotit („To je dobrý nápad; to je špatný nápad, blbost.“)
 - Doptávat se, jak to myslel někdo, kdo přinesl nějaký nápad.
 - Říkat: „To je podobné nebo stejné jako něco, co už tam máme.“

Společným důvodem výše uvedených zákazů je to, že brzdí další přemýšlení. Jakmile zazní věta: „To je blbost“, tak většina lidí přestane konstruktivně přemýšlet a začne obhajovat, nebo naopak podporovat tento názor. Proto jsou výše uvedené reakce důsledně zakázány.

8. Žáci (ve skupinách) „chrlí“ své nápady. Pokud se jedná o brainstorming ve skupinách žáků, osvědčilo se tyto skupiny obcházet a vést je k dodržování výše popsaných zákazů. Na fázi „chrlení nápadů“ je dobré předem stanovit čas. Během práce je potom vhodné průběžně sdělovat, kolik času ještě zbývá do konce.
9. Po vychrlení nápadů přichází jejich prozkoumání. Cílem je vyškrtat nápady, které se objevily dvakrát a objasnit ostatním nápady, kterým případně neporozuměli. Prochází se tedy nápad po nápadu, a pokud někdo danému nápadu nerozumí, má možnost se autora zeptat. Nápady je v této fázi možné rovněž strukturovat. To znamená například je přepsat do skupin podle logických souvislostí.
10. Závěrečným krokem je výběr nápadu(ů). Smyslem je zde zúžit širokou paletu nápadů. V některých případech je použitelné hlasování.

Nejefektivnější a zároveň z hlediska vzniku možných konfliktů nejméně rizikové je stanovení jasných kritérií, podle kterých budeme nápady vybírat. Tato kritéria je možné stanovit předem, tedy ještě před tím, než začneme dávat dohromady nápady. Pokud kritéria nestanovíme, může se lehce stát, že žáci navzájem „bojují“ o prosazení svého řešení a neexistují argumenty, které by dokázaly tuto situaci efektivně vyřešit.

Příklad:

Řešíme-li se žáky například problém: „Co uděláme pro to, abychom nemuseli čekat před odchodem ze třídy, až se uklidí třída?“ pomocí brainstormingu, můžeme získat následující odpovědi:

- I. Do naší třídy nebude chodit žádná jiná třída.
- II. Všechen nepořádek uklidí paní uklízečka.
- III. Nepořádek uklidí jen ten, kdo ho udělal, a ostatní mohou jít.
- IV. Ve třídách budou kamery, aby bylo vidět, kdo dělá nepořádek.
- V. Každý, kdo udělá nějaký nepořádek, dostane poznámku.
- VI. Hodina skončí o 5 minut dříve, a tento čas bude věnován úklidu.
- VII. Všechno uklidí Máchal, který má vždycky nejvíc nepořádku.

Abychom dokázali z těchto nápadů vybrat nějaký, který bude užitečný, a brainstorming tak splnil svůj smysl, neobejdeme se bez kritérií, podle kterých bychom vybírali. Těmito kritérii mohou být například naše potřeby. Potřeby se dají dohromady tak, že ti, kterých se problém týká, sdělí své nároky, které by ideálně mělo vybrané řešení zohledňovat. Aby byly potřeby zapsatelné, nesmí úkolovat další lidi: „Chci, aby nepořádek uklidil někdo jiný, než já“. Jde o individuální vyjádření toho, co chci, nebo nechci. Potřeby, které mají něco společného, je užitečné seskupit - jako viz ukázka níže. První z níže uvedených skupin potřeb je potřeba učitele, další dvě dali dohromady žáci.

<i>Obečné přání</i>	<i>Co konkrétně bych chtěl či naopak nechtěl, aby se dělo:</i>
A. Aby fungovalo základní pravidlo školy, které zní: „Každá třída je před opuštěním žáky uklizená“. V lavicích ani na zemi nejsou žádné věci, okna jsou zavřená, židle jsou zvednuté a tabule je smazaná.	<ul style="list-style-type: none"> • Chtěl bych vždy odcházet z uklizené třídy. • Nechtěl bych žádat opakovaně žáky, aby uklidili. • Nechtěl bych upozorňovat žáky na to, kde je jaký papírek.
B. Abych nemusel uklízet nepořádek, který udělal někdo jiný.	<ul style="list-style-type: none"> • Zvedat slupky od banánů, které tu nechali sedmáci, kteří k nám chodí na angličtinu. • Hrabat se v cizích papírových kapesnicích. • Brát do ruky oslintané ohryzky, které nejsou moje.
C. Abych nemusel čekat až bude třída uklizena, a ztrácet tak čas.	<p>Nechtěl bych:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Poslouchat od učitele, že dokud neuklidíme nepořádek, nepůjdeme domů. • Přijít na oběd vždy jako poslední. • Jezdit domů autobusem o 45 minut později, protože předchozí mi díky úklidu ujel.

Řešení problému, by tedy mělo být takové, aby co nejvíce naplňovalo výše uvedené 3 potřeby.

Aby řešení mohla co nejvíce pokrývat potřeby, musíme nyní vzít návrh po návrhu a zjistit, kolik potřeb daný návrh naplňuje. Platí zde pravidlo, že se nápady berou tak, jak jsou, bez dalších úprav či zlepšení.

1. Fungování základního pravidla o úklidu

2. Uklízení cizího nepořádku

3. Čekání až bude třída uklizená

1. Do naší třídy nebude chodit žádná jiná třída	N	N	N
2. Všechn nepořádek uklidí paní uklízečka	N	A	A
3. Nepořádek uklidí jen ten, kdo ho udělal, ostatní mohou jít	A	A	N
4. Ve třídách budou kamery, aby bylo vidět, kdo dělá nepořádek	N	N	N
5. Každý, kdo udělá nepořádek, dostane poznámku	N	N	N
6. Hodina skončí o 5 minut dříve a tento čas bude věnován úklidu	A	N	A
7. Všechno uklidí Máchal, který má vždycky navíc nepořádku	N	N	N

Pokud řešení klade nároky na další lidi, musíme zjistit, jestli pro ně jsou tyto nároky přijatelné.

Návrh číslo 2 je pro paní uklízečku neakceptovatelný. Do její pracovní náplně patří utření podlahy a setření prachu. Mazání tabule a uklízení nepořádku v lavicích není povinná ani ochotna dělat.

Návrh číslo 3 by počítal s tím, že se každý, kdo udělal nějaký nepořádek, přizná. Toto zatím nefungovalo. Navíc, pokud nepořádek udělal někdo z jiné třídy, musel by někdo všechny třídy oběhnout a zjistit, kdo to byl. Z těchto důvodů jde o nápad, který je obtížně realizovatelný.

Návrh číslo 6 splňuje 2 ze tří potřeb. Pro učitele je nepřijatelné zkrátit o 5 minut každou hodinu. Zde je možné dohodnout se na variantě akceptovatelné pro učitele i žáky:

„Uměl bych si představit ukončení většiny hodin o nějaký čas dříve, kdyby potom úklid proběhl rychle a bez vyjasňování, či je který papírek.“ Nebo je možné nechat žáky vymýšlet další řešení. Ta se potom, stejně jako předchozí nápady, „otestují“ z hlediska toho, jestli naplňují, respektive nenaplňují jednotlivé potřeby.

V našem případě třída nakonec vymyslela, že bude mít střídající se službu složenou ze 4 žáků, která o přestávce před poslední hodinou rychle uklidí.

Podobným postup se dá aplikovat například, když hlasujeme o tom, kam pojedeme na školní výlet. Zde je efektivní nejprve se pobavit o tom, co bychom tam chtěli zažít – tím získáme kritéria pro výběr. Dále můžeme udělat to, že si třída oboduje tato svá chtění (každý má jeden či dva hlasy, které může jednotlivým chtěním udělit). Následuje sesbírání nápadů toho, kam by bylo možné jet. Výběr z nápadů potom probíhá tak, že vezmeme chtění, která dostala nejvíce bodů a porovnáváme s nimi jednotlivé nápady. Nápad, který jich pokrývá nejvíce, by potom měl pokrývat potřeby největšího počtu žáků.

ŘEKA

Stručná charakteristika této metody:

- Žáci prezentují své myšlenky k vybranému tématu (problému).
- Žáci diskutují o svých myšlenkách a postojích k vybranému tématu (problému).
- Žáci moderují skupinovou diskusi, jejímž cílem je shodnout se na společných stanoviscích k nějakému tématu (problému).

Počet žáků:

- 10 - 30

K jakému účelu je možné tuto metodu použít:

- Chceme zajistit, aby každý žák mohl přemýšlet a hovořit o nějakém problému (tématu).
- Chceme zajistit, aby skupina vymyslela různé varianty řešení nějakého problému a vybrala z nich.
- Chceme zajistit, aby se žáci seznámili s různými úhly pohledu na jednu věc.
- Konkrétní příklady použití této metody:
 - Rozhodování o tom, na co použijeme peníze z třídního fondu.
 - Rozhodování o tom, která očekávání by měl naplnit školní výlet (soustředění).

Časový rozsah metody:

- Celá metoda se dá stihnout za 45 minut.

Pomůcky nutné k realizaci této metody:

- Papíry (polovina A4) pro každého žáka.
- Papíry A4 pro každou skupinu jeden .

Literatura k této metodě:

- Tato metoda byla upravena podle: Kol. autorů (2002). Zlatý fond her I. Praha, Portál. s.115.

Popis metody (jednotlivé kroky):

Název Řeka je odvozen od skládání proudu řeky z jednotlivých pramenů. Podobně zde jde o složení myšlenek (názorů) jednotlivých žáků až k jednomu (či omezenému) počtu myšlenek (názorů), na kterých se všichni shodnou.

1. Sdělíme žákům cíl (smysl), který sledujeme použitím této metody. Cílem je zjistit, co si kdo myslí o nějakém tématu (problému), a umožnit následně o těchto myšlenkách diskutovat ve skupině. Výsledkem by měl být závěr, se kterým všichni členové dané skupiny souhlasí.
2. Žáci dostanou čistý papír.
3. Vybereme téma (problém), které budeme touto metodou zpracovávat.
4. Každý žák písemně zformuluje, co si o daném tématu myslí, nebo jak by daný problém řešil.
5. Rozdělíme žáky do skupin, ideální počet je 3- 6 žáků na jednu skupinu.
6. Každá skupina dostane nový čistý papír.
7. Ve skupinách postupně každý sdělí své názory, myšlenky k danému tématu (problému). Postupuje se tak, že každý žák sdělí, co si k danému tématu (problému) poznamenal. Platí zde zákaz ihned reagovat na cokoli, co kdokoli při prezentování vlastních myšlenek (názorů) řekne.

Poznámka:

⇒ Tento krok postupu je možné instruovat i tak, že skupiny všechny myšlenky (názory) k danému tématu písemně zaznamenávají.

8. Ve skupinách proběhne diskuse s cílem vybrat ze sdělených myšlenek (názorů) všechny ty, na kterých se všichni v dané skupině shodnou, a které jim zároveň vzhledem k řešenému problému (tématu) připadají nejvíce použitelné (nejdůležitější). Počet těchto společných názorů doporučujeme omezit (například 5 společných názorů). To, na čem se žáci takto shodnou, přepíší na nový čistý papír. Každá skupina vybere jednoho ze svých členů, který později tyto společné závěry odprezentuje.
9. Proběhne prezentace, ve které dostane slovo zvolený zástupce každé skupiny, který sdělí, na čem se vzhledem k danému problému (tématu) jejich skupina shodla. Učitel zapisuje sdělené heslovitě (v bodech) na tabuli.
10. Dále je možné postupovat dvěma způsoby: 10A. a 10B.

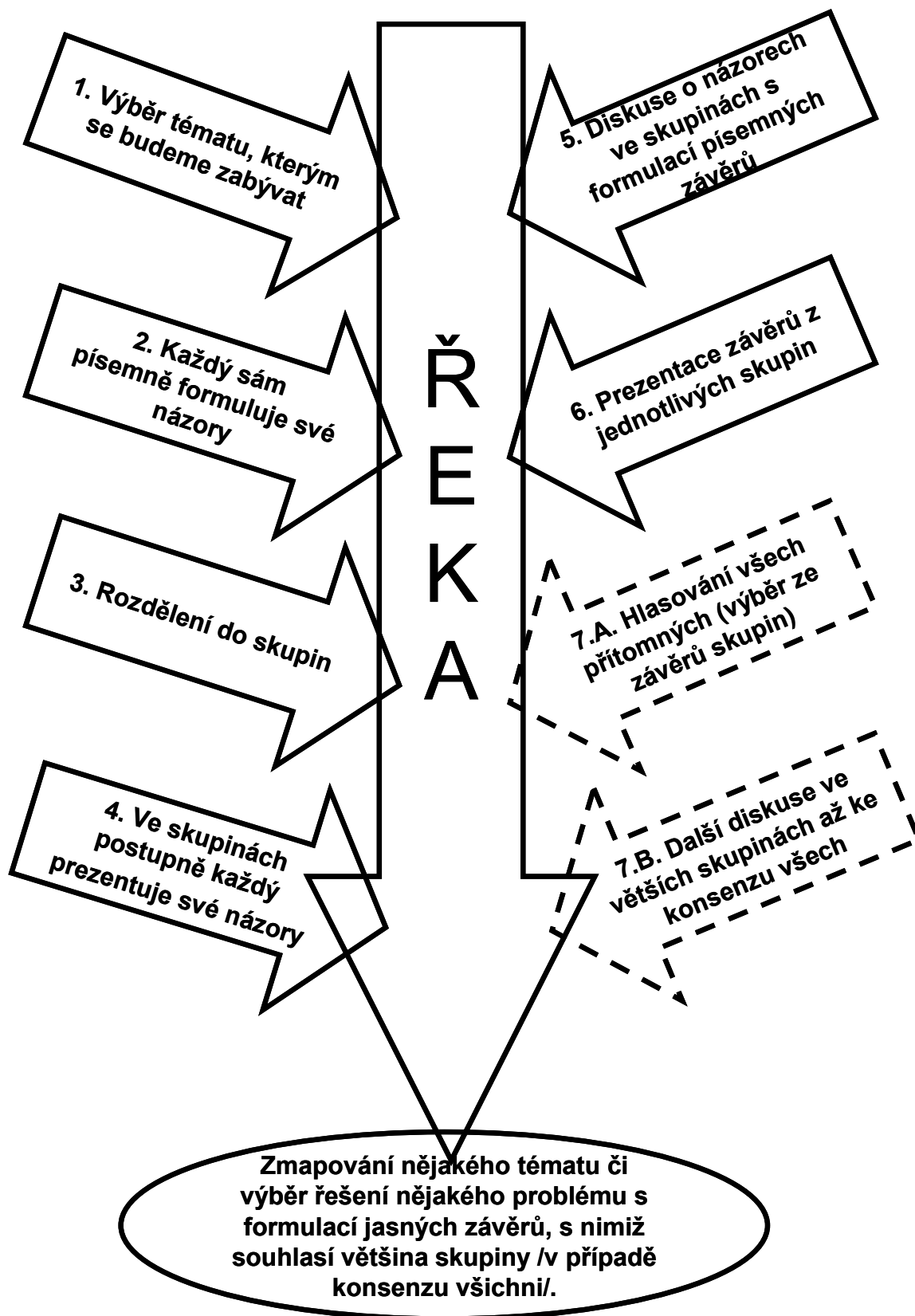
10A. Žáci jsou vyzváni k hlasování (výběru) mezi jednotlivými odrážkami na tabuli. Každý z nich má například dva hlasy, které může přidělit oba najednou, nebo zvlášť kterékoliv z odrážek na tabuli.

11A. Pro řešení daného problému, jako závěr(y) z diskuse k nějakému tématu, je vybrána ta varianta (ty varianty), která(é) dostala(y) nejvíce hlasů.

10B. Utvoříme další větší skupiny (nejlépe sloučením dvou původních do jedné nové), ve kterých se dále diskutuje o jednotlivých bodech na tabuli. Cílem této diskuse je opět se shodnout na jednom bodu (několika bodech), se kterým budou souhlasit všichni členové nově vzniklé větší skupiny. Tento závěr (tyto závěry) skupina opět napíše na nový papír.

11B. Skupiny se sloučí do jedné velké skupiny, ve které proběhne opět diskuse s cílem shodnout se na řešení (jednom či několika bodech), se kterým(i) budou souhlasit všichni.

Níže nabídnuté grafické schéma nabízí stručnější záznam výše uvedených 11 bodů.

BURZA VZÁJEMNÉ POMOCI

Metoda vzájemné pomoci v rámci třídy

Cíle této metody:

- Žáci si vyzkoušejí zformulovat, v čem by ocenili pomoc.

Specifikace použití této metody:

- Tato metoda je použitelná i ve větších skupinách (v celé třídě).

Burza pomoci je použitelná zejména v následujících situacích:

- Chceme žákům umožnit vzájemně si pomoci ve věcech, ve kterých pomoc chtějí.
- Chceme zajistit, aby si žáci sami mohli říci o pomoc.
- Chceme žákům umožnit, aby mohli pomoci někomu ze svých spolužáků s něčím, s čím pomoci sám chce.

Co nám použití této metody může „přinést“:

- Rozvoj schopnosti sdělit, že potřebuji s něčím pomoci.
- Rozvoj schopnosti nabídnout pomoc.
- Pravidelná práce s touto metodou může fungovat jako diagnostika toho, s čím žáci potřebují nejvíce pomoci.

Důležitá upozornění pro práci s touto metodou:

- Dobrovolnost.

Příklady použití této metody:

- Burzu pomoci je možné použít například při zpracovávání nějakého projektu (úkolů) v rámci třídy, či školy.

Časový rozsah metody:

Tato metoda se dá zvládnout za 45 minut.

Pomůcky nutné k realizaci této metody:

Čtvrtina papíru A4 pro každého žáka.

Literatura k této metodě:

Tuto metodu vyvinul lektorský tým o.s. Projekt Odyssea

Postup práce s touto metodou:

1. Sdělení cíle, který sledujeme použitím této metody. Cílem je zjistit, kdo by s čím ve třídě potřeboval pomoci. Pokud bude někdo chtít pomoc poskytnout, bude moci.
2. Každý žák dostane čtvrtinu čistého papíru A4. Úkolem je na papír napsat konkrétní „Věc, u které bych ocenil, kdyby mi někdo pomohl.“ Měla by to být nejlépe nějaká věc, se kterou je možné pomoci ve škole v čase 40 minut (nebo více, podle času, který na aktivitu máme). Všichni mají možnost napsat jednu věc, ve které by ocenili pomoc.

Poznámka:

Zde je dobré vyzvat žáky ke sdělení konkrétních příkladů, ještě než se pustí do psaní.

Například:

- a. Ocenil bych pomoc s vypracováním úkolu z matematiky.
 - b. Ocenil bych pomoc v přípravě na písemku z angličtiny.
 - c. Ocenila bych pomoc v tom, jak mám říct mámě, že jsem dostala špatnou známku, tak aby se nenaštvala.
 - d. Ocenila bych pomoc v tom, jak na počítači udělat graf do třídního časopisu.
3. Osvědčilo se používat závaznou formulaci: „Ocenil bych pomoc v /při/ ...“
 4. Vyberou se všechny papíry od žáků.
 5. Učitel moderuje burzu pomoci. Burza probíhá tak, že učitel po jednom čte odevzdané papíry a ptá se, jestli je ve třídě někdo, kdo by byl schopen a ochoten s danou věcí pomoci. Pokud je s věcí ochotno pomoci více lidí, platí pravidlo prvního kola aukce. Toto pravidlo spočívá v tom, že si autor(ka) daného papíru vybere maximálně dva pomocníky.
 6. Po proběhnutí prvního kola burzy probíhá kolo druhé. Tohoto kola se aktivně účastní pouze žáci, kteří nebyli vybráni jako pomocníci v prvním kole, ani nejsou těmi, kterým bude pomoc poskytována. V tomto kole se čtou zbylé problémy. Hlásit se mají ti žáci, které daná věc nějak „oslovuje“ (zajímalo by je, jak věc řešit). Sami si ale nejsou jistí tím, že by někomu uměli s danou věcí pomoci. Z těchto žáků se utvoří pracovní skupiny (jedním z členů těchto skupin by vždy měl být autor dané žádosti o pomoc). Práce těchto skupin začne tím, že autor věci, kterou skupina řeší, sdělí skupině k dané věci co nejvíce informací. Skupina se potom může autora zeptat, na cokoliv, co jí ještě k dané věci není jasné. Dále skupina pracuje tak, že metodou

brainstormingu zachycuje vše, co je k dané věci napadá. Autor věci, která se řeší, se sám brainstormingu aktivně účastní. Nápady se zapisují. Nakonec může vybrat ze všech nápadů ty, které mu připadají nejvíce inspirativní (použitelné).

Poznámky:

- Pokud i po druhém kole aukce zbudou nějací žáci, je možné nechat je individuálně pracovat, na čem chtějí, nebo je vyzvat k připojení se ke kterékoliv skupině.
- Skupiny můžeme během práce procházet a reagovat na případné dotazy.

VOLNÉ PSANÍ

Tato metoda byla převzata z metod, které používá Kritické myšlení – viz citace literatury

Stručná charakteristika této metody:

- Žáci píší vše, co je napadá k danému tématu.
- Žáci si vybaví souvislosti mezi probíraným tématem a svojí zkušeností, nebo vyjádří svůj názor na probírané téma, nebo shrnou svými slovy, co se dozvěděli nového.

Počet žáků:

- Při této metodě píše každý žák individuálně své nápady. Tato metoda je použitelná v běžných třídách – kolem 30 žáků i více.

K jakému účelu je možné tuto metodu použít:

- Chceme aktivně zapojit všechny žáky ve třídě do přemýšlení o nějakém tématu.
- Chceme zajistit, aby každý žák mohl bez obavy z hodnocení napsat vše, co ho napadá k nějakému tématu.

Při probírání nové látky:

- Chceme, aby každý žák aktivně přemýšlel o tématu, kterým se chceme zabývat.
- Chceme zajistit, aby si žáci propojili nové téma se svými dosavadními zkušenostmi.
- Chceme zjistit, na co můžeme navázat při probírání nějakého tématu.

Při opakování:

- Chceme zajistit, aby si žák shrnul to, co ví o nějakém tématu.
- Chceme, aby si žák probíranou látku lépe zapamatoval.

Konkrétní příklady použití této metody:

- Probírání nové látky.
- Shrnování poznatků o daném tématu.
- Společné přemýšlení nad nějakým tématem.

Časový rozsah metody:

- Realizace této metody může zabrat 5 minut času a více, podle toho, jak s metodou dále pracujeme.

Pomůcky nutné k realizaci této metody:

- Papír A4 pro každého žáka. Psací potřeba pro každého žáka.

Literatura k této metodě:

- Steelová, Jeannie, L.; Meredith, Kurtis, S.; Temple, Charles; Walter, Scott: *Čtení, psaní a diskuse ve všech předmětech. Čtením a psaním ke kritickému myšlení Příručka III.* Praha: Reading and writing for critical thinking. s. 20

Popis metody (jednotlivé kroky):

1. Sdělíme cíl, který sledujeme použitím této metody.

Cílem může být:

- Uvedení nové látky.
 - Společné přemýšlení o nějakém tématu.
 - Shrnutí nějaké látky.
2. Vysvětlíme žákům základní pravidla aktivity a ukážeme jim jejich fungování na příkladě.

Pravidla:

- Po zadání tématu položí všichni žáci tužku na papír. Na pokyn potom začnou všichni psát.
 - Píše se po celou dobu předem vymezeného časového limitu (2-5 minut).
 - Žáci píšou vše, co je v danou chvíli napadá.
 - Je nutné, aby se tužka stále pohybovala.
 - Pokud žákům „dojde nit“ a nemají najednou o čem psát, je povoleno napsat například: „Už mne nic nenapadá.“, tužka se ale po celou dobu nesmí zastavit!
 - Je zakázáno vracet se k již napsanému a vylepšovat to.
 - Během psaní se nehledí na pravopisné chyby, je možné je opravit později.
 - Každý píše svým běžným tempem, nejde o závody.
 - Text každému zůstane, nebude ho muset nikomu ukazovat (pokud sám nebude chtít).
3. Zadáme žákům téma, na které budou psát. Toto téma si každý z nich nadepíše na svůj papír.

Poznámka: Téma bývá formulováno jako otevřená otázka, nebo nedokončená věta.

Příklady:

Otevřené otázky:

Co mne napadá, když se řekne: „molekula“? Co mi připadalo nejzajímavější z toho, co jsem dozvěděl na dnešní hodině vlastivědy?

Nedokončené věty:

O krtkovi už vím, že ... Nejzajímavější informací na dnešní hodině vlastivědy pro mě bylo

4. Odstartujeme psaní a necháme žáky po dobu 2-5 minut psát podle výše uvedených pravidel. Doporučuje se po tuto dobu psát společně se žáky.
5. Po uplynutí této doby oznámíme žákům konec času na psaní. Všichni odloží své tužky. Dále vyzveme žáky k tomu, aby ve dvojicích sdíleli své myšlenky k danému tématu (jen ty, které sdílet chtějí).
6. Vyzveme žáky, aby zajímavé myšlenky (ty, které chtějí) sdělili celé třídě. Pokud chceme, můžeme na závěr sdělit něco z toho, co jsme psali my.
7. Sdělené myšlenky můžeme zaznamenávat například na tabuli.

Doporučení pro zveřejňování myšlenek obsažených ve volném psaní:

- Žáci by měli vědět, že mohou sdělit jen to, co chtějí.
- Žáci by měli být ve sdělování vlastních myšlenek podporováni.
- Pokud zaznívají stejné myšlenky, je možné dotyčného žáka přerušit a zeptat se ho, zda by chtěl sdělit nějakou myšlenku, která ještě nezazněla.
- Pokud žák čte něco nesouvisejícího s tématem, je možné ho přerušit a zeptat se ho, jestli chce zveřejnit něco, co s daným tématem souvisí.

MYSLÍM SI, ŽE ANO, MYSLÍM SI, ŽE NE

Stručná charakteristika této metody:

- Žáci prezentují své myšlenky, postoje, stanoviska k vybranému tématu (problému).
- Žáci spolu diskutují o svých myšlenkách a postojích k vybranému tématu (problému).

Počet žáků:

- 8 - 30

K jakému účelu je možné tuto metodu použít:

- Chceme zajistit, aby každý žák mohl přemýšlet a hovořit o nějakém problému (tématu).
- Chceme zajistit, aby se žáci seznámili s různými úhly pohledu na jednu věc.
- Chceme, aby si žáci ujasnili své postoje k vybraným otázkám, problémům.
- Chceme, aby si žáci procvičili dovednost: „Reagovat nekonfliktně na názory, se kterými nesouhlasím.“

Konkrétní příklady použití této metody:

- Pravidelná diskuse o „kontroverzních“ tématech, která žáky zajímají (například v rámci třídnických hodin).
- Diskuse o aktuálním problému třídy.

Časový rozsah metody:

- Tuto metodu je možné použít v 45 minutách.

Pomůcky nutné k realizaci této metody:

- Papír A4 s velkým nápisem: „ANO“; papír A4 s velkým nápisem: „Ne“.

Literatura k této metodě:

- Tato metoda byla upravena podle: Kol. autorů (2002). Zlatý fond her I. Praha, Portál. s.120.

Popis metody (jednotlivé kroky):

1. **Sdělení cíle**, který sledujeme použitím této metody. Cílem je sdílet své (často rozdílné) názory na nějaké téma. Smyslem této aktivity je jednotlivé názory vyslechnout, případně na ně kultivovaně zareagovat.
2. Vysvětlíme žákům základní pravidla aktivity a ukážeme jim jejich fungování na příkladu.

Pravidla:

- Učitel vždy vysloví nějakou otázku, například: „Myslíte si, že pokrok ve vědě přispívá k tomu, že jsou lidé šťastnější?“
- Žáci na položenou otázku mají odpovědět. Odpovídá se tak, že si žáci stoupnou na předem určená místa, podle toho, jestli dopovídají ano, či ne. Je vhodné prostor třídy rozdělit na dvě poloviny (provázkem, čarou na zemi, ...). Jedna polovina se určí pro odpovědi: „ano“, druhá polovina pro odpovědi: „ne“. Každý žák má po vyslovení otázky čas (osvědčilo se 10 vteřin) na to, aby se rozhodl, jestli by na otázku odpověděl „ano“, či „ne“. Po tomto časovém limitu doporučujeme použít zvukový signál (například cinknutí na triangel). Podle svého rozhodnutí se potom žáci zařadí na danou polovinu. Čím dále je od středové čáry směrem k jednotlivým stranám, tím více je si svou odpovědí, ano či ne, jistý. Stojí-li tedy úplně na kraji (jako na obrázku níže), znamená to určitě ne či určitě ano.

- Odpovědi na jednotlivé otázky podléhají pravidlu **nucené volby**. Toto pravidlo znamená, že by se žáci měli pokusit na každou otázku odpovědět: „ano; ne“, nikoliv: „nevím“. ***Svůj názor může každý žák během diskuse, následující po každé otázce, změnit a přejít na druhou stranu.***
 - Základní bezpečnostní pravidla OSV stále platí – včetně pravidla „Stop“, které umožňuje kdykoli odstoupit ze hry. Toto žákům připomeneme!!
 - Po každé položené otázce, po které se žáci rozmístí podle míry svého souhlasu či nesouhlasu, následuje diskuse. V této diskusi se žáci, kteří chtějí okomentovat svůj názor (proč na danou otázku odpovídají „ano“, či „ne“), hlásí o slovo. Učitel bude postupně jednotlivé žáky vyvolávat, tak jak se hlásili za sebou.
3. Po proběhnutí kola nanečisto, ve kterém jsou žáci seznámeni se základními pravidly (viz výše), ***zmíní učitel důležitou zásadu celé aktivity***. Na jednotlivé komentáře žáků je zakázáno reagovat jinak, než větou, která je „za já“. Jednotlivé věty se nevyjadřují tomu, co řekli ostatní spolužáci. Jde o to sdělit, co si o dané věci myslím já. Tuto zásadu: „Mluvíme za já“ je vhodné někam napsat tak, aby ji všichni viděli.

Tedy například:

„ ► Myslím si o tom..., ► Domnívám se..., ► Vnímám to... “.

Pravidla aktivity nepřipouštějí reakce „za ty“ typu:

„► To, co řekl Honza, je blbost“, „► Nechápu, jak si někdo může myslet takovou blbost, jakou právě řekla Diana“, „► Každý přece ví, že to tak není“.

4. Dále učitel klade jednotlivé otázky (seznam doporučených otázek viz příloha). Jedná se pouze o uzavřené otázky, na které se dá odpovědět: „ANO“ nebo „NE“. Po každé položené otázce, kdy se žáci rozestaví podle toho, jak by opověděli, následuje diskuse. Učitel vyvolává popořadě hlásící se žáky, kteří sdělují komentáře svých postojů. Zde je vhodné střídavě vyvolávat žáky z obou polovin (ano, ne). Zde je důležité, aby učitel názory žáků nijak nehodnotil. Osvědčilo se nám reagovat stále stejnou větou, například: „Děkuji za názor. Kdo další chce vysvětlit svůj názor?“

Cílem těchto diskusí není dospět k nějakému řešení. Jde pouze o sdílení myšlenek a názorů na dané téma.

5. Tuto aktivitu je vhodné uzavřít společnou úvahou nad tím, jak ji žáci vnímali a co si z ní odnášejí. Zde je možné použít některou z následujících otázek:
- Na co pro vás byla tato aktivita náročná?
 - Jaké to pro vás bylo, když si někdo o dané věci myslel něco opačného, než vy?
 - Napadá vás, jak je možné dávat kultivovaně najevo svůj nesouhlas, když někdo říká něco, s čím nesouhlasíte, a nechcete s ním vyvolat konflikt? Jak by zněla taková věta, kterou dáváte kultivovaně najevo svůj nesouhlas s názorem někoho jiného?
 - Co byste si doporučili, kdybyste někde chtěli nekonfliktním způsobem prezentovat svoje názory?

Velmi se nám osvědčilo nechat žáky nad některými z výše uvedených otázek uvažovat ve dvojicích. Každá dvojice má potom možnost cokoliv z toho, o čem mluvila, sdělit nahlas.

Zajímavou možností je nechat žáky po proběhnutí několika otázek, aby si další otázky vymysleli sami.

Na další straně naleznete svěřené otázky po tuto aktivitu.

Otázky pro věk žáků 11 - 12 let

- Je správné, že existuje povinná školní docházka?
- Myslíte si, že nové vědecké objevy a vynálezy dovedou lidstvo ke šťastnější budoucnosti?
- Myslíte si, že je dobré, když má člověk nějaké náboženství?
- Myslíte si, že „časopisy pro dívky“ mají na dívky dobrý vliv?
- Myslíte si, že televizní pořad „Vyvolení“ ukazuje život takový, jaký skutečně je?
- Myslíte si, že se současná mládež chová hůře, než tomu bylo v generaci vašich rodičů a prarodičů?
- Myslíte si, že by bylo správně zakázat násilí v televizi?
- Obáváte se ekologické katastrofy?
- Myslíte si, že doživotí je horší trest než trest smrti?
- Chodili byste rádi na čistě chlapecké nebo dívčí gymnázium?
- Myslíte si, že jednou nastane doba, kdy lidé navždy přestanou mezi sebou válčit?
- Měla by se zavést na školy povinná výuka sebeobrany?
- Měla by se na gymnáziích zavést školní uniforma, aby se zamezilo srovnávání oblečení studentů mezi sebou?
- Myslíte si, že by měl být zákonem zakázán rozvod manželů?
- Myslíte si, že by se zabití inteligentních zvířat mělo trestat podobně přísně jako zabití člověka?
- Je dobré vždy trestat podle zásady: oko za oko, zub za zub?
- Považujete okopírování hudebního CD nebo filmu za nemorální?
- Myslíte si, že lidstvo jako celek je tak hloupé, že vyvolá takovou válku, která způsobí vyhynutí lidského druhu?
- Myslíte si, že sledování televize na vás doposud mělo spíše pozitivní vliv?
- Myslíte si, že chudí lidé v našem státě se většinou stávají chudými vlastní vinou?
- Jste rádi, že jste se narodili zrovna v České republice?
- Myslíte si, že většina lidí má v jádru „dobré srdce“?

DIVADLO FÓRUM

Metoda zaměřená na trénink efektivních způsobů chování v situacích, do kterých se žáci dostávají.

Formálně tato metoda patří do kapitoly Hraní rolí. Přesto jsme se rozhodli věnovat jí samostatnou kapitolu, abychom na ni upozornili. Osvědčila se nám například ve třídnických hodinách. Jedná se o jednu z metod, kterou jsme natočili a sestříhali na DVD s příklady dobré praxe (DVD vydáváme na konci roku 2007).

Cíle této metody:

- Žáci si v modelových situacích vyzkoušejí řešení problematických situací, do kterých se dostávají.

Specifikace použití této metody:

- Tato metoda je použitelná i ve větších skupinách (celé třídy).

Divadlo fórum je použitelné zejména v následujících situacích:

- Chceme žákům umožnit, aby popsali, do jakých situací, které vnímají jako obtížné (konfliktní), se ve třídě dostávají.
- Chceme zajistit, aby žáci mohli sdílet a obohacovat své zkušenosti s řešením problematických situací, do kterých se ve třídě dostávají.
- Chceme žákům plánovaně představit některé efektivní strategie řešení konfliktních situací. (Zde se neobejdeme bez sdělování vlastních komentářů a nápadů k jednotlivým situacím).

Co nám použití této metody může „přinést“:

- Rozvoj schopnosti řešit problémové situace ve třídě (efektivní chování si zde žáci přímo zkoušejí).
- „Pročištění“ vzduchu ve třídě založené na pojmenování toho, co se zde děje.
- Představení možných řešení konkrétních problémů, se kterými se žáci ve třídě potýkají.

Důležitá upozornění pro práci s touto metodou:

- Během hraní nesmí dojít k proměně charakteru postavy (z bojácné dívky se nesmí stát průbojná dívka).
- Je zakázáno situace řešit pomocí „kouzel“ – bojácná dívka se tajně učí karate.
- Situace je zakázáno řešit pomocí fyzického násilí.
- Nikdo z diváků nesmí být do přechodu do aktivní role herce nucen.

Příklady použití této metody:

- Tato metoda se dá používat pravidelně (například jednou za pololetí) při třídnické práci s vlastní třídou.

- Tuto metodu je možné použít jako reakci na nějakou aktuální situaci, která se ve třídě stala.
- Tuto metodu je možné použít pro nácvik řešení konfliktních situací, vzdorování manipulativní komunikaci, odmítání drog a návykových látek, odmítání šikany

Časový rozsah metody:

Předehrání jedné situace s rozbořem toho, jaké jednání bylo efektivní, se dá stihnout za 45 minut. Optimální jsou dvě spojené vyučovací hodiny.

Pomůcky nutné k realizaci této metody:

Pokud chceme začít sběrem aktuálních situací od žáků (krok 2), osvědčily se čtvercové papírky v počtu dvojnásobku počtu žáků ve třídě.

Literatura k této metodě:

Zde popsaná metoda je upravená pro výše uvedené cíle. Najde o Boalovské divadlo fórum v „čisté“ podobě.

Pavlovská, M., a kol. (2004): *Komunikace a řešení problémových situací ve škole*. Brno, MSD

Popis metody (jednotlivé kroky):

1. **Sdělení cíle**, který sledujeme použitím této metody. Cílem je vyzkoušet si řešení problémových situací, do kterých se dostáváme. Smyslem je obohatit rejstřík toho, co v takových situacích děláme.
2. Pokud nemáme předem připravené **situace**, je vhodné začít tím, že je **získáme od žáků**. Dá se postupovat například tak, že každý žák dostane dva papírky. Úkolem je potom alespoň na jeden z papírků napsat nějakou konkrétní situaci, kterou žák ve třídě zažil a u které by ho zajímalo, jak by ji bylo možné řešit. Na papírek se píše popis konkrétní situace bez jejího řešení. V popisu by nemělo chybět, kdo se situace účastnil, o co šlo a jak jsem to já prožíval. (Konkrétně viz. poznámka)

!Zde je nutné žákům sdělit, že učitel bude situace číst a že na jejich základě se budou připravovat scénky. V žádném případě se ale nebude pátrat po tom, kdo napsal jakou situaci. Proto je psaní lístečků anonymní!

Poznámka:

⇒ Je vhodné uvést žákům konkrétní příklad toho, co se na lístečku může objevit: (Já a Martin, který mě přemlouval, abych dal Míše do tašky květináč. Mně se nechce, ale Martin mi vyhrožuje, že když to neudělám, tak na mne řekne, že nemám úkol. Byl jsem na Martina naštvanej.)

3. **Proběhne krátká improvizace** inspirovaná jedním z papírků. Nejprve vybereme od žáků papírky a sdělíme jim, jakým způsobem budeme dále pracovat. Z papírků vždy jeden vylosujeme a z improvizujeme krátké představení. Tato improvizace by vždy měla skončit negativně, aby žáky stimulovala k vymýšlení a zkoušení jiných typů řešení, než bylo to předvedené. Celkem improvizace probíhá vždy nejméně dvakrát. Poprvé bude předehrána až do konce. Podruhé bude možné její průběh (tedy i konec) ovlivnit. Ovlivňování bude probíhat tak, že kdo dostane nějaký nápad a bude chtít, bude moci některou (vybranou) postavu nahradit, nebo sdělit, co by doporučoval. ***Nahrazujeme vždy tu postavu, jejíž práva jsou během této situace více ohrožována. Na to, kterou (případně které) postavu bude možné nahrazovat, je nutné upozornit již v tuto chvíli.*** Pro tuto improvizaci je možné použít druhého učitele, který nám hraje partnera. Nebo můžeme jako partnera použít některého ze žáků.

Poznámky:

⇒ Pokud jsme vybrali jako partnera žáka, měl by hrát roli, jejíhož aktéra budou moci žáci později měnit.

⇒ Je vhodné zmínit, že předehrávané situace jsou pouze inspirované jednotlivými lístečky. Nejde o „doslovné“ předehrávání popsaných situací.

4. Po předvedení této improvizace **následuje krátká reflexe**. Jejím cílem je nechat žáky popsat, jak vnímali to, co viděli. Mohou zde padnout například tyto otázky: Jak moc vám předvedená situace připadala reálná? Jak byste se cítili v podobné situaci? Napadá vás nějaká podobná situace, kterou jste zažili? Jak se vám líbilo to, jak situace skončila? (zde je možné použít škálu – žáci ukáží rukou, jak moc byli s vývojem situace spokojeni). Napadá vás, co by mohla jedna z postav udělat, aby byla vaše ruka výš? (Pokud položíme tuto otázku, neptáme se dále na konkrétní návrhy, ty bude možné uplatnit dále).
5. Následuje **druhé hraní stejné situace**, stejnými herci. Herci by se v něm měli co nejvíce držet prvního provedení. Divákům je před tímto druhým přehráním sděleno pravidlo „Změna!“.

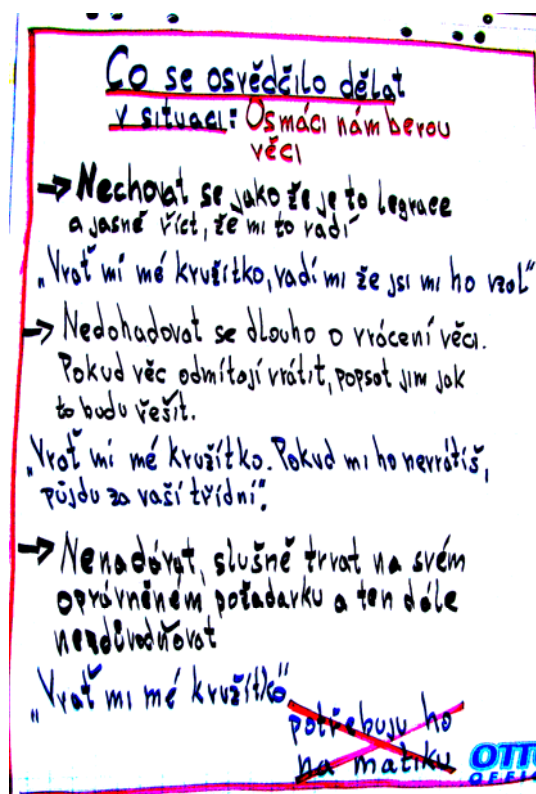
Kdokoliv řekne v kteroukoliv chvíli: „Změna“, zastaví situaci. Herci v tu chvíli přestanou hrát. Divák, který řekl „změna“, může nahradit vybraného herce a situace dále pokračuje. Případně může pouze sdělit své doporučení pro zvolenou postavu a požádat, aby ho zkusila přehrát. Postava, které se dávají doporučení, nesmí vybočovat z rámce daného původním charakterem postavy (například energicky skákat druhému do řeči, přestože to původní postava nedělala).

Druhý z herců (učitel) modeluje své jednání podle toho, jak tato postava reaguje. Chová-li se například nový partner tak, že nebrání učiteli v narušování vlastních práv, učitel je dále vědomě narušuje. Naopak, jedná-li nový partner tak, že v narušování vlastních práv učiteli brání, může to učitel několikrát zkusit a potom toho nechat.

- Po každém předvedení by měla následovat krátká reflexe. Cílem reflexe je nechat žáky popsat, co z jednání herce, kterému byla narušována jeho práva, vnímali jako efektivní. Pokud je to naším cílem, můžeme zde sami nabídnout něco, co bychom v dané situaci pokládali za efektivní.

Poznámka:

- ⇒ Efektivní styly jednání v jednotlivých situacích je možné během reflexe zaznamenávat na tabuli či flipchart.
- ⇒ Při záznamu se osvědčilo pod obecnější princip, například: „Nechovat se, jako že je to legrace, a jasně říct, že mi to vadí.“ napsat konkrétní větu, kterou je možné při komunikaci v takové situaci použít. Například: „Vrať mi mé kroužtko, vadí mi, že jsi mi ho vzal.“

POUŽITÁ A DOPORUČENÁ LITERATURA

- Disman, M. (1976). *Receptář dramatické výchovy*. Praha, SPN.
- Gillernová, I.; Hermochová, S.; Šubrt, R. (1990). *Sociální dovednosti učitele*. Praha, SPN
ISBN: 80-7066-039-2
- Hermochová, S.; Vyskočilová, E. (1991). *Cvičení z pedagogické praxe*. Praha, Karolinum.
ISBN: 80-7066-387-5
- Kasíková, H. (1997). *Kooperativní učení, kooperativní škola*. Praha, Portál.
ISBN: 80-7178-167-3
- Kol. autorů (2002). *Zlatý fond her I*. Praha, Portál.
ISBN: 80-7178-636-5
- Komárková, R.; Slaměnik, I.; Výrost, J. (2001). *Aplikovaná sociální psychologie III*. Praha, Grada.
ISBN: 80-247-0180-4
- Lokšová, I.; Lokša, J. (2003). *Tvořivé vyučování*. Praha, Grada.
ISBN: 80-247-0374-2
- Machková, E. (1993). *Metodika dramatické výchovy*. Praha, IPOS.
ISBN: 80-7068-041-5
- Machková, E. (1991). *Drama v anglické škole*. Praha, Artama.
ISBN: 80-7068-029-6
- Pavlovská, M., a kol. (2004): *Komunikace a řešení problémových situací ve škole*. Brno, MSD
ISBN: 80-86633-24-1
- Silberman, M. (1997). *101 metod pro aktivní výcvik a vyučování*. Praha, Portál.
80-7178-124-X
- Steelová, Jeannie, L.; Meredith, Kurtis, S.; Temple, Charles; Walter, Scott: *Čtení, psaní a diskuse ve všech předmětech. Čtením a psaním ke kritickému myšlení Příručka III*. Praha: Reading and writing for critical thinking.
- Valenta, J. (1999). *Kapitoly z teorie výchovné dramatiky*. Praha, ISV.
- Valenta, J. (2006). *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*. Kladno, AISIS
ISBN: 80-239-4908-X
- Valenta, J. (1999). *Dramatická výchova a sociálně psychologický výcvik (srovnání systémů)*. Praha, ISV.

Way, B. (1996). *Rozvoj osobnosti dramatickou improvizací*. Praha, ISV
ISBN: 80-85866-16-1

Žák, P. (2004). *Kreativita a její rozvoj*. Brno, Computer Press.
ISBN: 80-251-0457

Mgr. Michal Dubec

ZÁSOBNÍK METOD POUŽÍVANÝCH V OSV

© Projekt Odyssea, 2007
www.odyssea.cz

ISBN 978-80-87145-02-9